

Ebû Bekir, Ömer, Ali, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin de bulunduğu birçok sahâbîden hadis almıştır. Kendisinden de İbrâhîm b. Süveyd en-Nehaî, yeğeni İbrâhîm b. Yezîd en-Nehaî, Riyâb b. Hâris, Dahhâk b. Mûzâhim, oğlu Abdurrahman b. Esved, kardeşi Abdurrahman b. Yezîd gibi muhadisler hadis rivayet etmişlerdir. Yahyâ b. Vessâb, Ubeyd b. Nudayle, Şa'bî ve Ebû İshak es-Sebbî de öğrencileri arasındadır. Kendisi gibi amcası Alkame b. Kays'ın da talebeleri olan İbrâhîm en-Nehaî ile Şa'bî, Hammâd b. Ebû Süleyman'ın, Hammâd da Ebû Hanîfe'nin başta gelen hocası olduğundan Esved ve amcası, Ebû Hanîfe'nin ashaba ulaşan hocalar zincirinde önemli bir halka teşkil etmektedirler.

Esved b. Yezîd ömrü boyunca zühd ve takvâdan ayrılmamış, ibadetleriyle darbimesel haline gelmiş ve tâbîiler arasında zühdüyle en yüksek seviyeye ulaşan sekiz kişiden biri kabul edilmiştir. Bazılarında Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile beraber olmak üzere birçok defa hac ve umre yaptığı, çok namaz kıldığı ve sürekli oruç tuttuğu için sarardığı, ramazan ayında her iki günde bir, diğer zamanlarda da altı günde bir Kur'an'ı hatmettiği, zengin olup da hac vazifesini yerine getirmeden ölen kişinin cenaze namazını kılmadığı rivayet edilmiştir.

Küfe'de vefat eden Esved b. Yezîd'in ölüm tarihinin 74 (693) veya 75 (694) olduğu şeklinde iki ayrı rivayet varsa da ikinci rivayet daha güçlüdür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 70-75; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 335; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 449; Dölâbî, *el-Künâ*, Haydarâbâd 1322 — Beyrut 1403/1983, II, 43; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 31; a.m.f., *Kitâbu'l-Mecrûhin*, I, 254; II, 238; Hâkim, *Ma'rifetü'l-ülâmî'l-hadîs*, s. 44, 154; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 102-105; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 23-24; Safedî, *el-Vafl*, IX, 256-257; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, IV, 50-53; a.m.f., *Tezkiretül-huffâz*, I, 50-51; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 233-235; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 94; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 107; İbnü'l-Cezerî, *Çâyetü'n-nihâye*, I, 171; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 106; Sezgin, *GAS*, I, 179, 389, 632; Wensinck, *Mu'cem*, VIII, 13-14; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, Kahire 1381/1961-62, I, 120-121; Ali Sâmî en-Neşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Beyrut 1978, III, 228; Muhammed el-Hudari, *İslâm Hukuku Tarihi* (trc. Haydar Hatiboğlu), İstanbul 1987, s. 177; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, Ankara, ts. (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları), s. 86, 103; a.m.f., *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 183.

SAFFET KÖSE

EŞAİRE

(bk. EŞ'ARİYYE).

EŞ'AR (Benî Eş'ar)

(بنو الأشعر)

Kahtâniler'e mensup eski bir Arap kabilesi.

Eş'arûn, Eş'ariyyûn ve Eşâire olarak da anılmaktadır. Eş'ar kelimesi sözlükte "kıllı" anlamına gelmekte olup Üded'in oğullarından Nebt doğduğunda vücudu çok kıllı olduğu için bu lakapla şöhret bulmuştur. Nebt'in nesebi Eş'ar b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rûb b. Kahtân şeklindedir. Üded'in diğer oğulları Mürre, Mezhic ve Tayy'in soyundan da kardeş kabileler türemiştir. Eş'ar'ın soyu ise Cümâhir, Cüdde, Etgam, Ergam, Edgam, Abdüşems ve Abdüssüreyyâ adlı yedi oğlundan çeşitli kollara ayrılarak çoğalmıştır. Bunlardan en güçlü olanı Cümâhir'in neslidir. İslâm'dan önce Yemen'in Tihâme yöresindeki Zebid ve Mehâ civarında yaşarlar, komşuları olan Benî Ak ile birlikte çoğunlukla aynı reis tarafından idare edilirdiler.

Benî Eş'ar, Câhiliye devrinde Ak ve Selef kabileleriyle birlikte Müntabık adlı bakırdan bir puta tapardı. Hz. Peygamber, putlar imha edildiğinde bunun içinden çıkan bir kılıcı kendisine ayırarak "mihzem" adını vermişti. Bazı kaynaklar, Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin ordusunda Eş'ariler'in de yer aldığını kaydetmektedir (Süyûtî, VIII, 627).

Eş'ariler'in İslâmî dönemde tarih sahnesine ilk çıkışları 7. yılda (629) oldu. Aralarında Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin de bulunduğu yaklaşık elli kişilik bir heyet müslüman olduklarını bildirmek için Medine'ye gitmek üzere denize açılmış, fakat gemileri fırtına sebebiyle Habeşistan'a sürüklenince buradaki muhacirlerden Ca'fer-i Tayyâr ve arkadaşlarına katılmışlardı. Hep birlikte Medine'ye dönmek için yola çıktıkları sırada İslâm ordusunun Hayber'i kuşatmakta olduğunu öğrenince oraya giderek Hz. Peygamber'e biat ettiler ve humus*tan pay aldılar. Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile bir grup arkadaşınının, başta Tebûk Gazvesi için binek talep etmeleri olmak üzere çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber'e başvurduklarına dair rivayetlerden (meselâ bk. Bu-

hârî, "Megâzî", 74; Müslim, "Eymân", 7, 9) bazı Eş'ariler'in Medine'de yerleştiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, Benî Ak ve Eş'ariler'e kendilerinden birinin vali olmasını uygun buldu ve Tâhir b. Ebû Hâle'yi vali tayin etti; Muâz b. Cebel'i de İslâmiyet'i öğretmek üzere gönderdi. Eş'ariler'in bir kısmı, 10. (632) yılda daha Resûlullah hayatta iken peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî'ye katılarak ilk irtidad hareketini başlattılar. Esved el-Ansî'nin öldürülmesinden sonra yeniden İslâm'a dönen Eş'ariler, Hz. Peygamber'in vefatının ardından baş gösteren buhranlı günlerde Benî Ak ile birlikte tekrar irtidad ederek Tihâme'de Halife Ebû Bekir'e karşı isyan bayrağını açtılar (11/632). Aynı yıl Tâhir b. Ebû Hâle kumandasındaki ordu karşısında bozguna uğradılar ve büyük kayıplar verdiler. Başta Benî Ak olmak üzere bu irtidad hareketine katılanlar bu tarihten itibaren "ehâbis" (kötü insanlar), isyan esnasında kontrol altına aldıkları sahil yolu da "tarîku'l-ehâbis" adıyla anılmaya başlandı.

Hz. Ömer'in halifeliği zamanında başlayan Irak ve İran fetihlerine katılan Eş'ariler'in bir kısmı yeni kurulan Basra ve Küfe'ye yerleştiler. İbn Hazm'in verdiği bilgilerden, V. (XI.) yüzyılda Endülüs'te Reyne şehrinin Eş'ariler'in yerleşim merkezi olduğu, İsbiliye'de de Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin neslinden gelen bazı kişilerin yaşadığı anlaşılmaktadır (*Cemhere*, s. 398). Bunlar bölgenin fethine katılıp orada yerleşen Eş'ariler'in torunları olmalıdır. İran'ın Kum şehrinde de Ali b. İsa'nın neslinden gelen bazı Eş'ariler yaşamaktadır (*a.g.e.*, s. 398). Mustafa Murâd ed-Debbâğ, kabile mensuplarından bir kısmının Ürdün ve Filistin'in fethinden sonra Taberiye'de kaldığını, Sudan'da da bazı zümrelerinin bulunduğunu kaydetmektedir (*el-Kaba'ilü'l-'Arabiyye*, s. 104). Kabilenin Yemen'de yaşayan mensupları Sıffin Savaşı'nda Muâviye'nin yanında yer almış ve Me'mûn devrinde Yemen âmiline isyan etmişlerdir. Ancak 203'te (818-19) vali tayin edilen Muhammed b. Abdullah b. Ziyâd çok çetin savaşırdan sonra bunları tekrar itaat altına aldı.

Kur'an-ı Kerim'de kırk Arap kabilesinin lughatından kelimeler bulunduğu dair haberlerde Eş'ariler'in de adı geçmektedir (M. Abdülazim ez-Zürkânî, I, 174). Eş'ariler ayrıca, başta Kur'an tilâvetine

ihhtimam göstermeleri olmak üzere çeşitli üstün vasıfları sebebiyle Hz. Peygamber tarafından övülmüşlerdir (meselâ bk. Tirmizî, "Siyer", 10; "Tefsîrül-Kur'ân", 35).

Eş'arîler'in içinde yetişen bazı önemli şahsiyetler şunlardır: Meşhur sahâbî ve kumandan Ebû Âmir el-Eş'arî, kardeşinin oğlu Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile fakih oğlu Ebû Bürde el-Eş'arî, muhaddis sahâbî Temîm b. Evs, sahâbe-tâbiîn devrinin Suriye - Filistin fakihî Abdurrahman b. Ganm, tâbiîn nesli âbid, zâhid ve muhaddislerinden Bilâl b. Sa'd, Eş'ariyye mezhebinin kurucusu Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, Endülüslü fakih, muhaddis ve edip Ahmed b. Muhammed el-Eş'arî.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcû'l-*arûs*, "ş'ar" md., III, 302; Buhârî, "Meğâzî", 74, "Farzû'l-*humus*", 15; Müslim, "Eymân", 7, 9, "Fezâ'îlû's-*şahâbe*", 166, 167; Tirmizî, "Siyer", 10, "Tefsîrül-Kur'ân", 35; İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Ma'ad ve'l-Yemenî'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, I, 133-134, 339-342; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 45, 348-349; II, 108; IV, 105-107; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 155-157, 298, 427-428; II, 780; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Âmir), s. 126, 127-128; İbn Kuteybe, *el-Ma'arîf* (Ukkâse), s. 102, 266; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 211; III, 228, 318, 320-321; IV, 500; V, 24; İbn Düreyd, *el-İştikâk* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Bağdad 1979, s. 362, 416-418; İbn Abdürabbih, *el-İkdû'l-ferid*, III, 400-401; Hemdânî, *Şifatü Cezretî'l-Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), Riyad 1397/1977, s. 73, 74, 101, 207, 258, 277; İbnü'l-Mağribî, *el-İnâs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1980, s. 18, 159, 161, 200; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 397-398, 485; Bekrî, *Mu'cem*, I, 53-54; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 273-274; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmîl*, I, 82; II, 336-337, 374-375; Nüveyrî, *Nihâyetül-ereb*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), XVIII, 23; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 254; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 335; a.mlf., *Nihâyetül-ereb fi ma'rifeti ensâbî'l-Arab*, Beyrut 1984, s. 51; Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhib*, Kahire 1329 — Beyrut 1393/1973, IV, 28-32; Süyûtî, *ed-Dürü'l-menşûr*, Beyrut 1403/1983, VIII, 627; Yahyâ b. Hüseyin b. Kâsim, *Ğâyetül-emânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, s. 150-151; M. Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfan*, Kahire 1362/1943, I, 174; Zirîklî, *el-Âlâm*, I, 334; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, I, 364; II, 61, 368, 380, 596; III, 510-511; IV, 192, 195-196, 449-450; VI, 286, 377; VIII, 603; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VII, 243; IX, 164; Kehhâle, *Mu'cemü' kabâ'ili'l-Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 30-31; Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 83-89; İbrâhîm Ahmed el-Makhafî, *Mu'cemü'l-müddün ve'l-kabâ'ili'l-Yemeniyye*, San'a 1985, s. 24; Mustafa Murad ed-Debbâğ, *el-Kabâ'ili'l-Arabiyye ve selâ'ülühâ fi bilâdinâ Filistin*, Beyrut 1986, s. 103-104.

CENGİZ KALLEK

EŞ'ARÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الأشعري)

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Meymûn el-Mâlikî el-Eş'arî (ö. 690/1291'den sonra)

Endülüslü fakih, muhaddis ve edip.

İbnü's-Sükkân diye de bilinir. Doğum yeri olan Endülü's'teki Mâlikî şehriden on iki yaşında iken ayrılıp babası ile birlikte Tunus'a göç etti. Burada devrin tanınmış âlimlerinden fıkıh, hadis ve Arap edebiyatı dersleri aldı. Tahsilini tamamladıktan sonra daha çok hadis rivayetiyle ve eser telifiyle meşgul oldu, birçok talebe yetiştirdi. Rivayet ettiği hadislerden hükümler çıkarır ve bunları bizzat yaşamaya çalışırdı. Geniş kitap bilgisi yanında âlimleri el yazılarından tanıma kabiliyetine de sahipti. *er-Risâletül-Mağribiyye* adlı seyahatnâmesiyle meşhur olan Ebû Muhammed el-Abderî onunla 689 (1290) yılında hac dönüşü görüştüğünü söylemekte, Eş'arî'nin sade yaşayışı, güzel ahlâkı ve ibadete düşkünlüğünden söz etmektedir. Seyyah İbn Rüşeyd'in de görüştüğü Eş'arî'nin 690 (1291) yılından sonraki hayatı hakkında bilgi bulunmadığı gibi hangi tarihte vefat ettiği de bilinmemektedir.

Eserleri. Eş'arî'nin kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır: 1. *Hulâsatü's-şafâ min haşâ'îşi'l-Muštâfâ*. 320 küsur beyitten meydana gelen eserde Hz. Peygamber'in bütün mucizelerinin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. 2. *İkmâlü Meydâni's-sâbiğin ve hilyetü's-şâdikine'l-muşaddikin fi zikri's-şahâbeti'l-ekremîn*. Ebû'r-Reb' el-Kelâfî'nin, sahâbîlerin ve Asr-ı saâdet'te yaşayan büyük tâbiîlerin hal tercümelerini konu alan yarım kalmış eserini tamamlayan bir çalışmadır. 3. *İkmâlü Tezyîli (Zeyli) Ebî Bekir b. Fethûn ale'l-İstî'âb*. İbn Abdülber en-Nemerî'nin *el-İstî'âb*'ına Ebû Bekir b. Fethûn tarafından yapılan zeyli ikmal etmek üzere yazdığı bu eserin Abderî ile görüştüğü 689 (1290) yılında henüz tamamlanmadığı bilinmektedir.

Şiirleriyle de tanınan Eş'arî'nin kaynaklarda bunlardan başka, hocası fakih Muhammed b. Hasan b. Hubeys'in hocalarını anlattığı ve kitaplarını bir araya getirdiği *Bernâmec* adlı eseriyle *el-İttîlâ' alâ mâ yelzemü fi ref'i'l-eydi ii's-şalâti mine'l-ittibâ'* adlı kitabı zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 176; İbn Rüşeyd, *Mil'ül-aybe bimâ cumi'a bi-tâli'l-gaybe fi'l-vicheti'l-veche* (nşr. Muhammed el-Habîb), Tunus 1402/1982, II, 409-413; Makkarî, *Nefhu't-tib*, IV, 312-313; Ahmed Bâbâ et-Tinbükî, *Neylül-ibtihâc*, Trablus 1989, I, 90-91; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Arabî*, Rabat 1406/1986, IV, 217-219; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, III, 45-46.

MEHMET ALİ SÖNMEZ

EŞ'ARÎ, Ebû Bürde

(أبو بردة الأشعري)

Ebû Bürde Âmir b. Ebî Mûsâ Abdillâh b. Kays el-Eş'arî (ö. 104/722)

Küfe kadısı, fakih ve muhaddis tâbiî.

Kaynaklarda adı Âmir, Hâris ve Ebû Bürde olarak üç farklı şekilde kaydedilmekteyse de birincisi daha yaygındır. Bu ad, Yemâme savaşlarında hayatını kaybeden amcası Âmir'in hâtrasını yaşatmak için verilmiştir. Âmir, babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Basra kadılığı döneminde doğmuş ve bir süt anneye verilmiştir. Süt emzirme dönemi sona erince bir hırkaya (bürde) sarıllı olarak getirildiği için babası tarafından kendisine "Ebû Bürde" lakabı takılmış ve daha çok bu lakapla tanınmıştır. Lakapların yazılışındaki benzerlik sebebiyle zaman zaman ashaptan Ebû Berze (أبو برزة) ile karıştırıldığı olmuştur. Doğum yılı kaydedilmemekle beraber seksen yaşından sonra vefat ettiği belirtilmektedir. Ölüm yılı olarak 103 (721), 104 (722), 106 (724) ve 107 (725) yılları verilmekteyse de umumiyetle kabul edilen ikinci tarihtir.

Küfeli tâbiîlerin ikinci tabakasından olan Ebû Bürde fıkıh ve hadis gibi İslâmî ilimlerde geniş bilgiye sahipti. İlk öğrenimini babasından ve Abdullah b. Selâm'dan gördü. Ayrıca Hz. Âişe, Hz. Ali, Ebû Hüreyre, Esved b. Yezîd, Avf b. Mâlik, Abdullah b. Ömer, Zübeyr b. Avvâm ve oğlu Urve gibi meşhur muhaddislerle bazı tâbiîn ulemâsından hadis okudu. Öğrendiklerini kaydetmeyip ezberlemesini tavsiye eden babası, onun kendisinden dinleyerek yazdığı bütün hadisleri imha etti. Hadis münekkitletince *sika** kabul edilen Ebû Bürde el-Eş'arî'nin rivayet ettiği bazı hadisler *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 28). "Sarhoşluk veren her şey haramdır" (Buhârî, "Edeb", 80, "Aşkâm", 22; Müslim, "Eşribe", 64); "Velinin izni olmadan kıyılan nikâh geçerli sayılmaz" (Ebû Dâvûd,